

Vass Norbert

BOLDOG, SZÉP NAPOK NIRVÁNIÁBAN

A megfigyelt, a láttatott és a magáról beszélő magyar punk

„Tudod, mi az a punk?” – teszi fel a kérdést az eltűnt pap után érdeklődő, mézes-mázos, gyanakvó kihallgatótiszt Bódy Gábor *Kutya éji dala* című filmjében a tízévesforma kissrácnak. „Tudod, mi az a punk?” – fordul a fiúhoz, miközben a falra – árulkodó bűnjelként – Super 8-as kamerával felvett, Vágtázó Halottkémek-koncert vetül. A srác természetes magabiztossággal annyit válaszol: „Tudom.” „Mi az?” – firtatja tovább a vizsgálódó közeget, mintha csak úgy mellékesen, szórakozottságból tenné. „Hát olyan, hogy így összevissza ugrálnak” – von vállat a gyerek. Azt hiszem, ennél tömörebb és találóbb meghatározást nehezen találhatnánk a magyarországi punkra. Mégsem intézhetjük azonban el a pazar bonmot-val. Úgy gondoltam hát, ebben a tanulmányban én is – mint múltidéző, vizsgálótiszt és detektív – egy letűnt, de ki még nem hült korszaknak szegezem az egyszerűnek tűnő kérdést: „Tudod, mi az a punk?” És tapasztalataim szerint a hetvenes évek vége, nyolcvanas évek eleje örömet válaszol. Sokfélét, sokféleképpen. Olykor éppen hallgatásba burkolózása által.

A most következő oldalakon levéltári források, állambiztonsági iratok és a korabeli ifjúsági sajtó írásainak tükrében vizsgálom, miként jelent meg a punk a nagy példányszámú ifjúsági lapokban, a besúgói jelentésekben, illetve a belső használatra készült belügyi iratokban nem sokkal hazánkba érkezése előtt és kevéssel utána. Követni próbálom a punk magyarországi meghatározásának időbeli változásait, a szó jelentéstartalmának bővülését vagy koncentrációját. Feltárni továbbá a nagy nyilvánosság (ifjúsági sajtó), valamint a belső szamizdatok (belügyminiszteri parancsok, jelentések) esetleges egymásra hatásának lehetőségét. Mindeközben igyekszem azért szemmel tartani azt is, hogy a magyar punk önmagáról mit állít. Ennek érdekében – ahol lehetséges – elsődleges, írott forrásokra (Spions: *Rock and Roll manifestum*, Szilágyi Ákos: *A fölőspéldány szomorúsága*) hagyatkozom, másutt pedig visszaemlékezésekből vagy koncertekről készült jelentésekből próbálom kihámozni az együttesek üzenetét vagy – ha volt – programját. Amikor a dolgozat vázlatának elkészítéséhez fogtam, kínálkozott az út, hogy egymás után vizsgálom meg a három említett punkképet – a sajtóét, az állambiztonságét, illetve az együttesek önmagukról festett portréját. Azonban ahogy egyre több anyagot néztem át, inkább a kronologikus tárgyalási mód mellett döntöttem. Méghozzá azért, mert így véleményem szerint érzékletesebben kitapinthatók a három kép érintkezési pontjai. Kutatásomban különös hangsúlyt fektettem a punk magyarországi megjelenése előtti időszak – az első hazai punk gesztusként hagyományosan a Spions Anna Frank Emlékestjére (1978. január 15.) szokás hivatkozni¹ – punk-repre-

¹ SEBŐK János: *Magyar-rock 2.*, Zeneműkiadó, Budapest, 1984, 245; SZŐNYEI Tamás: *Az új hullám évtizede 2.*, Katalizátor Iroda, Budapest, 1992, 336; POZSONYI Ádám: *A Lenin szobor helyén bombatölcsér tátong. A magyar punk története*, magánkiadás, Budapest, 2001, 85.

zentációjára. Másképpen: a deszkázatra, amivel a hivatalos ifjúsági sajtó tollforgatói, mint lelkes roadok, előkészítették a terepet a punk pódiumra lépéséhez.

„Ganéjfiúk és ganéjleányok”

Az origó kétségkívül az Anna Frank-emlékest volt. Sokkal több, mint egyszerű koncert, ösztönművészeti happening, egy újfajta közelítés és gondolkodásmód színpadfogalója. Aznap este zene, dalszöveg, vetítés és mozgásszínházi performansz zsúfolódott össze az Egyetemi Színpadon.² Hasonló produkciót magyar közönség azelőtt nem láthatott, csak a nyugatra utazó igen kevesek részesülhettek belőle. Punk hangzóanyagokkal, illetve a punk attitűdről, zenekarokról szóló cikkekkel is jellemzően csak ők, illetve kedvezményezetteik találkozhattak korábban. Igaz ugyan, hogy a vájtfülűek beszerezhettek néhány bakelitet, mondjuk a Múzeum körüti kapualjakban feltűnő zugárosoktól,³ ám a punkot mint az angolszász országokban, vagyis „Nyugaton” 1977-ben a csúcson lévő zenei és divatkultúrát, hovatovább új esztétikai közelítésmódot a honi ifjúság java elsőként a Kommunista Ifjúsági Szövetség központi magazinjaiból, a hetente megjelenő Magyar Ifjúságból, illetve a havonta a hírlapárusokhoz kerülő Ifjúsági Magazinból ismerhette meg.⁴

Az úgynevezett „zenei újságírók”, még pontosabban a KISZ-lapok zenei rovatában publikáló újságírók tollából méghozzá, akik – mivel hivatalból előfizetői voltak a többi között a New Musical Express, a Melody Maker vagy a Rolling Stone című angolszász zenei magazinoknak – egyre gyakrabban találkozhattak a legújabb trendet jobbára ünneplő, olykor viszont elmarasztaló írásokkal. És akik abban a furcsa helyzetben találták magukat, hogy egyszeriben ők – illetve a KISZ kulturális osztályára heti rendszerességgel riportokra járó szerkesztőik – lettek a punk szélesebb körű hazai megismerésének kvázi kapuőrei. Ez pedig korántsem lehetett egyszerű helyzet. Hiszen igényes zenefogyasztóként unták egyrészt a magyarországi könnyűzenei élet állóvizét,⁵ az érvényben lévő újságírói és szerkesztői ethosz jegyében viszont, ismerve továbbá a politikai irányelveket, valamint a hazai lemezkiadás korlátait,⁶ eleve félve, ferde szemmel, sandán néztek a nyugati hanglemezpiac újdonságaira. Kivált, ha éppenséggel az angolszász országokban

² SZÓNYEI: *Az új hullám évtizede 2.*, 236–237.

³ Abban az időben igen jelentős méreteket öltött a bakelitek feketekereskedelme. Erről lásd MOLA György: *Lemezcsata*, Magyar Ifjúság 1978. február 24., 28–30.

⁴ A Magyar Ifjúság, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) központi lapja 1957 óta, hetente jelent meg. A lap megjelenésének huszadik évfordulója alkalmából írt cikk szerint kezdettől fontos szerepet töltött be az MSZMP politikájának megvalósításában: „Sajátos eszközeivel szolgálta az ellenforradalom leverése után a helyzet normalizálását, a konszolidációs folyamatot.” *Húsz éves a Magyar Ifjúság*, Magyar Ifjúság 1977. január 7., 3. Az Ifjúsági Magazin szintén a KISZ 1964 óta, havonta megjelenő képes folyóirata volt.

⁵ „A hazai mezőnybe – mint annyi éve – ezúttal sem törtek be új nevek. Lusta lenne népünk az új nevek megtanulására, vagy kevés a talentum a trónkövetelők körében? – ki tudja.” TARDOS Péter: *Beat-pop-rock*, Ifjúsági Magazin 1977. január, 37. Mola György az 1977 márciusában megjelent LGT-duplalemezről jegyzi meg: „Tükrözője annak a tanácstalanságnak és válságnak, amelyben jelenleg a hazai rockzene toporog.” MOLA György: *Dupla album, dupla élmény?*, Magyar Ifjúság 1977. március 11., 20.

⁶ 1977-ben összesen 49 külföldi nagylemez került forgalomba Magyarországon. Lásd MOLA: *Lemezcsata*, 28–30.

is botrányos punkokról volt szó. Az első hazai hírmorzsákat ezért főleg a távolságtartás és a cinizmus jellemezte. Döntse el az olvasó – gondolhatták –, ha egyáltalán veszi a fáradságot, hogy kimazsolázza az egymondatos híreket az egyéb beszámolók közül, miként viszonyul ehhez az egzotikusan kakofón, a szó több értelmében is felkavaró, ám hazánkat egyelőre semmilyen formában nem fenyegető zenei vírushoz. 1977-ben tényleg morzsákat találunk csak a punkról, ezért nehéz volna az írások általános attitűdjét alaposabban elemezni. Ha valami igazán jellemző, a cinizmus határát súroló irónia mellett, hát az a hallgatás-halogatás maga.

A Sex Pistols azonban nem maradt sokáig ismeretlen a magyar olvasók előtt. Erről a *Rock lexikon*⁷ is jegyző Tardos Péter gondoskodott. Az Ifjúsági Magazin *Beat-pop-rock* rovatának állandó szerzője a következőképpen számolt be a brit punkhullámról:

Annyit olvasni mostanában ezen új műfajról, mutassuk be néhány mondatban. Ne is kísérletezgezzünk a szó értelmének lefordításával, a lényege: süvölvény rock.⁸ Tizenévesek művelik, anarchista nézetekkel, vagyis minden elutasítása, ami eddig volt, ezúttal a rockzenében. [...] Ha a régit eldobjuk, akkor valami újat kell felmutatni a prófétáknak. Ez eddig még nem sikerült. Nevesebb, inkább leghírhedtebb közülük a Sex Pistols elnevezésű csoport.⁹

Miután a marxista dialektika szabályai szerint elhelyezte a szubkultúrát a történelem menetében, Tardos a jellemző öltözködésről is referál pár szóban. Az olvasók ettől fogva már tudják, hogy a biztosítótű és a zsilettpenge elmaradhatatlan kelléke a punkok ruhatarának, s bár a rövidke írás alatt Donna Summer portréja oldja ugyan valamelyest a haza épüléséért aggodalmaskodó fiatalok megrendültségét, kétlem, hogy a rebellisebb hajlamú kisdíjakok ezt követően ne írták volna ákombákom-betűkkel foszladozó szárú Trapper farmerjukra a Sex Pistols nevét.

Pedig ekkor még innen vagyunk a *iuventus socialisticus*ra természetes veszélyként leselkedő, mételtyként, alávaló magatartásformaként elővezetett, és természetesen a nyugati propaganda „fellazító taktikájának” értékelt punk attitűdről beszámoló belügyi iratokon. Mégsem gondolnám, hogy a KISZ Központi Bizottságának Agitációs- és Propaganda Osztálya által *Emberségből példát* címmel 1976 novemberében kiírt pályázatára¹⁰ nagy számban érkeztek volna Johnny Rottent, a Sex Pistols frontemberét bemutató portrék.

Tardos első írása pusztán saját ízlése alapján ítélte meg és ítélte el a punkot. Aztán pár hónappal később – augusztusban – ugyanő alaposabb fegyvertárat vonultatott fel a még mindig friss, ám a brit és tengerentúli slágerlistákat már bőven meghódító vonulattal szemben.

⁷ TARDOS Péter: *Rock lexikon*, Zeneműkiadó, Budapest, 1980, 1982².

⁸ Tardos később etimológiai magyarázattal is szolgál az elnevezést illetően: „egy angol szaklap egy 1100-ból származó etimológiai szótárból bányászta ki azt, hogy a punk jelentése süvölvény, azaz zsenge korú, elvetemedett legény”. Bármit is jelentsen ez, a definícióval az Ifjúsági Magazin 1978. februári számának 5. oldalán találkozhatott a magyar ifjúság.

⁹ TARDOS Péter: *Beat-pop-rock*, Ifjúsági Magazin 1977. február, 37.

¹⁰ „*Emberségből példát*” – pályázati felhívás, Ifjúsági Magazin 1977. január, 46.

Janis Joplin, a kábítószer áldozata mondta egyszer: a punk az az állapot, amikor az ember már nem veszíthet semmit... Nos, Angliában, ahol napjainkban az inflációval párhuzamosan nő a fiatal munkanélküliek száma, sorra alakulnak a punk együttesek. Szex Pistoly, Átkozottak,¹¹ Erőszakoskodók, Fojtogatók, ilyen nevű együttesek tűntek fel, mint eső után a giliszták. A Szex Pistoly vezetője, a műfaj szószólója Rohadt Jancsi, 19 éves, égnek meredő vörös hajjal, biztosítótűkkel a fülében, horogkeresztet viselve bőrruháján. Anarchia az Egyesült Királyságban című nagylemezük¹² slágerdala az Isten óvd a királynőt, ami azonos az angol himnusz első sorával, de már a második sor így szól: „...és az ő fasiszta rezsimjét...”. Az üzletemberek a rock and roll friss vérátömlesztését érzik bennük, egy apró hibát leszámítva: zenéjük elviselhetetlenül primitív, technikai tudásuk a nullával egyenlő.¹³

Tardos ezúttal keményebben fogalmaz. Nem elég, hogy a punk az elkeseredett, vesztébe rohanó Nagy-Britannia anarchizmussal is kacérkodó válság(mellék)terméke, szimbólumhasználatában fasiszta elemek is feltűnnek. Nem túlzás azt állítani, hogy a cikk szerzője a kádári közép fedezékéből jobbra, illetve balra is szórja villámain. És ettől fogva az ifjúsági sajtó kizárólag maró gúnnyal számol be az angolszász punkzenekarok ügyes-bajos dolgairól.

A Magyar Ifjúság először 1977 szeptemberében írt a Sex Pistolsról: „Az Angliában sok vihart kavaró együttes, a Sex Pistols koncertjei eddig mindig verekedésbe, botrányba fulladtak.”¹⁴ Majd a cikk szerzője hozzát teszi még, hogy a banda ezért ezentúl álnéven turnézik. Kezdetben – a botrányokozás és az extravagáns külső mellett – a leggyakoribb vád a punkokkal szemben a pimaszság, a szemtelenség és a hangszeres tudás teljes hiánya volt. Mola György egy Omega-koncertről írt beszámolója apropóján modorosán ironizál: „Elefánt megismétli Townshend produkcióját, amiről a mai nagypofájú, oranzshajú Szex Pistoly, vagy mi az uborkafele punkbandák 17 éves kapitányai fanyalognak mazsoláznak.”¹⁵ A szolidaritási koncertre hazánkba látogató és zenéjével nagy sikert arató Liar nevű angol együttes énekese, bizonyos Dave Burton is a könnyen érvényesülő paradicsommadár-punkot kárhozhatja: „Angliában sokkal nehezebb ezzel a zenével ilyen sikert elérni. Ott most a punkegyüttesek a divatosak a maguk extrém látványosságával. Azt mondják, új zenét hoznak, pedig csak a 60-as évek stílusát játsszák.”¹⁶

¹¹ Jellemző, hogy pár hónappal korábban a Magyar Ifjúság hasábjain a következő egymondatos hír jelent meg a The Damned nevű, 1976-ban alakult gótikus-punk zenekarról: „Új angol rockzenekar a Damned. Tagjai: Dave Vanian (ének), Brian Jones (gitár), Ray Burns (basszusgitár), Rat Scabies (dob). Felállásukban tehát követik a Led Zeppelin iskoláját. Első albumukat a Melody Maker kritikusa kiválóan minősítette.” *A rockvilág hírei*, Magyar Ifjúság 1977. március 25., 62.

¹² Ilyen címmel a zenekar csak 1985-ben jelentetett meg egy koncertlemezt (*Anarchy in the U.K. – Live at the 76 Club*), így feltételezem, hogy a szerző a zenekar első – *Never Mind the Bollocks, Here's the Sex Pistols* – című nagylemezen hallható, kislemezként 1976-ban az angol slágerlista 38. helyéig jutó *Anarchy in the U.K.* című dalára gondol.

¹³ TARDOS Péter: *Beat-pop-rock*, Ifjúsági Magazin 1977. augusztus, 37.

¹⁴ *A rockvilág hírei*, Magyar Ifjúság 1977. szeptember 23., 37.

¹⁵ MOLA György: *Riport az Omega-füstről és más érdekességekről*, Magyar Ifjúság 1977. szeptember 30., 33.

¹⁶ MOLA György: *Béke és rockzene*, Magyar Ifjúság 1977. október 21., 19.

A Magyar Ifjúság, amely eddig csak a fentebb idézett hírek, rövid kommentárok erejéig adott megjelenési felületet a punknak, 1977. decemberi 23-i számában hosszabb összeállítást közölt a szubkultúráról. A cikket S. Gy. monogrammal jegyző Schreiber György a punkot egyszerűen „trágya rocknak”, követőit pedig „ganéjfiúnak” és „ganéjleánynak” nevezi.¹⁷ Ízelítőül néhány együttes magyarra fordított nevét is megosztja olvasóival. A *Fojtogatók*¹⁸ és a *Kárhozottak* még könnyűszerrel beazonosítható, ám a szerző amikor *Rühes Patkányokról* tudósít, heveségében zenekarnak nevezi ki például a *The Damned* Rat Scabies művésznévén bőrt püfölő dobosát. A *Nyálkás Békák* és a *Bűzjáték*¹⁹ néven előadó bandáknak azonban – bevallom – nem akadtam a nyomára. Úgy látszik, a Magyarországon jobbára még ismeretlen szubkultúrát bemutató – vagy inkább leleplező – írás a hangulat- és hatáskeltés érdekében jó pár torzítást megengedett magának. Schreiber cikkében úgy érvel, hogy a gombamód szaporodó punkbandák sikere elsősorban dalszövegeiknek köszönhető. Kitér továbbá arra is, hogy az együttesek tagjai elsősorban szegény sorsú fiatalok közül kerülnek ki. „A punk minden, amitől az Eton-elit hátán végigfut a hideg, legyen az ocsmány szöveg, nyegle tartás, polgárpukkasztó ruhamódi.”²⁰ Majd – az országos ifjúsági lapok történetében először – részletesebben ír a punkdivatról.

A punk csak olyan holmit vesz magára, amely bizonyára elborzasztja majd a vele szembe jövő brit polgárt; a nagymama fehérneműit egy szál harisnya kíséretében; sötét, a test minden vonalát jól kimutató, testhez simuló műanyag kezeslábast; olajos overallt, véceláncot, csupacipzár-gatyát, hogy a lábnak és környékének bármely része pillanatok alatt elérhető legyen; felemás tornacipőt, esetleg a nagypapa cügos csoszogóját, vagy egy náci tömeggyilkos szerelését. Divat a biztosítótű, szűrhető fülbe vagy szájba, de úgy igazi, ha sminkeléskor alvadt vért is festünk e biztonsági csecsebecse mellé. A haj színe kék legyen, narancs vagy lila, bár akkor istenigazából punk, ha a szivárvány színeiben pompázik.²¹

A szerző, miután punk-divatbemutatót rögtönzött, megjegyzi még, hogy mivel munkások és középosztálybeli egyetemisták is találhatók a punk rajongói között, ezért az új módi akár szelepe is lehet az angol ifjúság különböző rétegei között húzóódó problémáknak. Tudtán és akaratan kívül ezzel váteszként előlegezi meg a honi art punk és panelpunk állambiztonsági szempontból robbanásveszélyes összeülekezését. Schreiber beszámolója – bár iróniával igen-igen áthatott – nem egyértelműen negatív kicsengésű.

¹⁷ S[CHREIBER]. Gy[örgy].: *Vécelánc a nyakban és más marhaságok, de a legkomolyabban – Punkzene, punkdivat*, Magyar Ifjúság 1977. december 23., 25.

¹⁸ A dolog pikantériája, hogy az itt említett The Stranglers nevű zenekarról pár számmal ezelőtt mint a rockzene reménységéről számolt be a lap: „Újabb »nagy« zenekar a láthatáron. Az angol Stranglers hét hónapon belül már a második albumát jelentette meg (Nincs több hős), és most mindkettő egyszerre megtalálható a harmincas listán. Stílusukról: napjaink modern rockzenéjét űzik, szintetizátort is alkalmazva.” *A rockvilág hírei*, Magyar Ifjúság 1977. november 11., 36.

¹⁹ Mindegyik említett zenekarnevet lásd S. Gy.: *Vécelánc a nyakban...*, 25.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

Az ifjúsági sajtó első helyzetjelentéseit ezek alapján úgy értékelhetjük: amellett, hogy a kor sajtójában amúgy is igen jellemző – mai olvasónak viszont annál furcsábbnak ható – ügyes-ügyetlen szómagyarítások mellett bár előfordulnak bennük a hangulatra rásegítő ferditések, torzítások, túlzások – és ezek az információhoz való hozzáférés korabeli állapotait tekintve egyáltalán nem szúrhattak szemet az olvasónak, sőt a szerzők alighanem éppen ezt a tájékozatlanságot használták ki –, ám összességében nem rosszindulátúak. Ha ítélkeznek is, pusztán személyes zenei ízlés mentén teszik.

A koncertteremben, avagy „közbekiáltások, ugrálások, dübörgelés”

1977 végére, mert olyan igazán nagy ellenállásba azért nem ütközött, a punk – kitűzőkön, másolt kazettákon, képekben és rövidhírekben – beszivárgott Magyarországra. Azonban – radikális üzenete és esztétikája okán – sem akkor, sem később nem vált és nem is válhatott országos jelenséggé. Sehol a világon nem vált azzá. Egy szűk kör számára viszont ekkorra jelentéssel, jelentőséggel ruházódott fel. Füzetborítókra kaparták, házfalakra festették a jól-rosszul ismert zenekarneveket, másolt kazettákon terjesztették a jugoszláv importból származó bakeliteken beszerzett dalokat, és néhány cügos pincében nekiálltak már próbálni a barkács-gitárokon brümmögő amatőr zenészek is. A csinál-magad-mozgalom hívei mellett léteztek olyan csoportok is, akik sokkal komplexebben értelmezték a punk esztétikát és meghatározott művészeti programmal álltak a közönség elé. Közéjük tartozott a már említett, a hazai art punk hagyományt évekig meghatározó Spions zenekar. Az együttes – pontosabban jelenség – közvetlen előzményeként mindenképpen említenünk kell Molnár Gergely rocktörténeti előadásait, melyeken többek között David Bowie-t, Lou Reedet, a Kraftwerket vagy a híres londoni Roxy Music nevű szórakozóhelyet mutatta be a közönségnek. 1977. április 21-én Molnár a Ganz MÁVAG Művelődési Házban olvasott fel. Az est nyitányaként két gitár kíséretében vezette elő Lou Reed *Walk on the Wild Side* című dalát. Zenei kísérői, két zeneakadémias fiú: ifjabb Kurtág György²² és Hegedűs Péter győzték meg arról, hogy alapítsanak zenekart.²³

A Spions még színpadra lépése előtt, írásos dokumentumban határozta meg létrejöttének lényegét. A *Rock 'n roll manifestumban* a következőket olvashatjuk:

A SPIONS 1977 augusztusában alakult. Tagjai különböző művészeti ágak kipróbálása után döntöttek úgy, hogy végül is rock and rollt kell csinálniuk, jöllehet ahhoz értenek a legkevésbé. Az üzenetet ugyanis, ami a birtokukba jutott, e médium közvetíti a legtökéletesebben; minden más műfaj – mint kiderült – pótcselekvés. [...] A rock and roll maga az akció: olyan történés, mely csak a saját pillanatában érvényes; mindenfajta dokumentáció csupán megismételhetetlenségének bizonyítéka. [...] A SPIONS minden egyes koncertet teljes értékű – egyedi – műalkotásnak te-

²² Az Spionsban ifj. Kurtág helyét később Zátanyi Tibor vette át.

²³ Lásd SZÓNYEI Tamás: *Spions*, www.artpool.hu/muzik/magspion.html. Nyomtatott verziója megtalálható az Artpool Művészettudató Központ archívumában.

kint; ennyiben punk, ellentétben a rock-gyárak szakmunkásaival. A SPIONS ugyanis munkanélküli és lumpen. Nincs sok választása. De vesztenivalója sem. Koncertje olyan performance, amely nem a régi, hanem az új értékek megsemmisítésére tör. Önmaga megsemmisítésére. [...] A SPIONS a punk ellensége. A SPIONS nem tagad és nem szeret semmit. Mindenhol idegen. De gyűlöli ezt a helyzetet. [...] A rock and roll a SPIONS egyetlen lehetősége. Örökérvényű agónia helyett az öngyilkosság édes vitalitása.²⁴

E röpiratjellegű megnyilatkozásban a megfogalmazódik az együttes különös – igazán punk – viszonya a punkhoz, melyet tovább ködösített a Sex Pistolstól átvett, az első plakátjukon felhasznált és egy kérdőjellel saját képükre formált NO FUTURE? jelszava is. A Spions – noha összesen háromszor lépett fel Magyarországon – komplex punkszemléletével sokáig a honi art punk mezőny hivatkozási alapja és tájékozódási pontja maradt.²⁵ Nem sokkal a koncertek után Molnár és Hegedűs Franciaországba disszidált,²⁶ ahol kapcsolatba kerültek a Sex Pistols egykori menedzserével, Malcolm McLarennel is. Vele készítették el a *Russian Way of Life*, illetve a *Total Czechoslovakia* című kislemezeket.

A Spions története és tagjainak további sorsa önálló monográfiát érne meg,²⁷ annyit azonban mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a zenekar miként jelent meg az ifjúsági sajtóban. Pontosabban szólva: miként nem jelent meg. Ami nem is olyan meglepő egy országos ifjúsági lap hasábjain, hiszen a Spions zenéje mégiscsak egy szűk csoport számára volt irányadó. Ezzel magyarázható is volna, ha a KISZ hivatalos orgánuma a jelenség szűk hatósugara miatt nem vesz tudomást a Spions létezéséről. A helyzet azonban ennél összetettebb. Tardos Péternek az Ifjúsági Magazin 1979. augusztusi számában megjelent egy, az együttesrel kapcsolatos határozott kijelentése. „Olvastam a New Musical Express nevű angol szaklap kislemez-kritikájában, hogy egy állítólagos magyar punk-zenekar, a Spions elnevezésű, a szovjet életformáról dalol. Hozzáfűzi, hogy a lemez kiadónak homályos tájékoztatása alapján közli a zenekar eredetét. Nos, fűzzük hozzá, hogy Spions nevű magyar punkzenekar nincsen, nem is volt és a magyar punkzenekarok a magyar életformáról énekelnek.”²⁸ Vélhetjük, hogy a Spions tagadása pusztán tájékoztatatlanságból adódik – ám egy szakírónak dolga lett volna alaposabban utánajárnia állítása igazának, akkor pedig nehezen hiszem, hogy ne akadt volna a Spions nyomára – mindenesetre kevesebb mint két éven belül Tardosnak lehetősége nyílt arra, hogy kijavítsa magát. Akkor ugyanis biztosan megismerkedett a Spionsszal. Éppen a New Musical Express hasábjain látta ráadásul viszont a zenekart, ahol Chris Bohn közölt riportot a

²⁴ Spions: *Rock 'n roll – manifesztum* (Artpool Művészetkutató Központ archívuma).

²⁵ 1983. április 30-án az URH, az Európa Kiadó és a Kontroll Csoport az Egyetemi Színpadon adott közös koncertje alkalmával, négy Spions-dalt is elénekelt. Lásd SZŐNYEI: *Spions*.

²⁶ „Nem üldöztek minket, bár kemény volt a helyzet. [...] Egy ideig lehet csinálni undergroundot, művészetet elnyomás alatt, de ha nem tud fejlődni, önmagába zárkózik, stagnálni kezd, megszűnik a motiváció, na akkor vége. [...] Intelligens volt az elnyomás, de létezett” – emlékszik vissza Hegedűs Péter (SZŐNYEI: *Az új hullám évtizede 2.*, 339–340).

²⁷ Bízunk benne, hogy Najmányi László Balkonban közölt alapos írásai azzá állnak majd össze.

²⁸ TARDOS Péter: *Beat-pop-rock*, Ifjúsági Magazin 1979. augusztus, 34–35.

magyar punk-színterről.²⁹ S hogy a kör bezáruljon: Tardos az 1981. márciusi Ifjúsági Magazinban szemlélte is Bohn cikkét.³⁰ Persze elfeledte korrigálni korábbi tévedését, sőt újabbat is vét, noha ez alighanem csak nyomdahiba: a VHK (Vágtázó Halottkémek) rövidítés helyett VRH olvasható a rövidhírben.

De túlságost is előreszaladtunk. Hiszen nem sokkal a Spions fellépését – vagyis a punk hazai színpadfoglalóját – követően az állambiztonság is tudomást szerzett a szülőföldön lévő új zenei és szubkultúráról. Alig egy hónappal az Egyetemi Színpadon tartott koncert után, 1978. február 20-án „Zefír” titkos megbízott a következő jelentést adta tartójának, Réti Endre rendőr főhadnagynak:

Az utóbbi időben új irányzat terjedt el a fiatalok között, a „Punk” Angliából indult el, lényege a megbotránkoztatás. Gyenge együttesek használták ki, Magyarországon most télen kezdődött a hatása, itt is zenekarok kezdték terjeszteni megjelenésükkel és dalszövegeikkel. Jelenleg legismertebb ilyen együttes a P. Mobil. Kialakult törzsközönségük fiatal (13–17 év) gyerekekből áll, akik szakadt, piszkos ruhában igyekeznek minél botrányosabban viselkedni, berúgnak vagy a náluk szokásos módon kábítják magukat (technokol rapid, pálmatelex szívás). Állítólag már kialakult a törzsklubjuk, majd megpróbálom megtudni, hogy hol.³¹

Talán a szikár, lényegretörő jelentésnél is érdekesebb Réti főhadnagy értékelése:

A jelentés értékét az adja, hogy egy olyan új – Angliából származó – irányzatra hívja fel a figyelmünket, amely nagymértékben dezorganizáló hatású lehet különösen a fiatalok körében. A „punk” magyarul trágyát jelent és a szó tartalmának megfelelő külső megjelenést és viselkedési módozatot takar. Az új irányzat a tmb. szerint a „hippizmus” ellenpólusaként jelent meg, tehát nem az erőszakmentességet és „szeretetet” hirdet, hanem erőszakot, megbotránkoztatást. Konkrét politikai következtetést még nehéz lenne levonni, de bizonyos jelek azt mutatják, hogy a „mozgalom” könnyen az anarchizmus irányába csúszhat.³²

Érdekes megfigyelni a dokumentum szövegében, ahogy az állambiztonság „birtokba veszi”, saját terminológiájához igazítja a jelenséget, amelyre szemfüles besúgója révén értesült. Az irányzathoz *mozgalom* lesz, a *megbotránkoztató* viselkedésből, illetve önpusztító életmódból pedig az ifjúság *dezorganizációjától*, valamint *anarchiától* való félelem. „Zefír” azt a feladatot kapta tartójától, hogy derítse fel a punkok lehetséges fészket, jelentését pedig továbbították a BRFK ifjúsági alosztálya számára. Noha „Zefír” elakadt a nyomo-

²⁹ Chris BOHN: *Hungarian Rhapsody, and other Magyar Melodies*, New Musical Express 1981. január 17. (hálózati verziók: www.artpool.hu/muzik/melynemz.html#1; <http://foldalatti.hu/tartalom/cikkek/chris-bohn-hungarian-rhapsody-and-other-magyar-melodies>).

³⁰ TARDOS Péter: *Hírünk a popvilágban*, Ifjúsági Magazin 1983. március, 53.

³¹ „Zefír” titkos megbízott [tmb.] munkadosziéja, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára [ÁBTL] 3.1.2 M-39258, 46–47.

³² Uo., 47.

zásban – nem is csoda, hiszen a P. Mobil sosem volt punkzenekar –, az állambiztonság belelendült, hiszen egyre több jelentés érkezett a punkokról.³³ A legtöbb beszámolóra jellemző, hogy koncert vagy legalábbis felszabadult szórakozás közben mutatja meg az épp csak alakulóban lévő, de a szubkultúra szimbólumkészletével már rendelkező punk csoportokat.³⁴ „Gyapjas” a következőket látta a Kassák Klubban: „Közbekiáltások, ugrálások, dübörgelés, egyikük fejére maszkát húztak, csókolgatták, körbe vitték és mindenkihez odalökdösték.”³⁵ „Dobos László” titkos megbízott a dunakeszi Pavilon étteremben volt tanúja egy punk-rítusnak: „Hírforrásom jelenti, hogy munkahelyén a szerdai disco-program alkalmával az ún. »punk« irányzat képviselői is megjelennek szép számmal. Különösebb rendzavarást nem csinálnak, mindössze annyit, hogy vezéralakjuk köré gyűlve a zene ütemére letérdelnek és verik a földet. Vezéralakjuk füle tüvel van átszűrve és WC lánc van ráakasztva.”³⁶

Érdemes azt is eszünkben tartanunk, hogy a jelentésben leírt öltözködés kísértetiesen hasonlít a Magyar Ifjúságban 1977 decemberében megjelent – fentebb ismertetett – cikkből megismert és képekkel is illusztrált angol punkdivatra. Az összefüggés az állambiztonság számára is világos, hiszen „Futó” titkos megbízott 1978. október 17-én adott, éjszakai punkkoncertre figyelmeztető jelentése³⁷ alá az alábbi megjegyzést fűzték:

A nyugat-európai punk zenekarok közönsége feltűnően és lehetőleg megbotránkoztató módon öltözködő – szakadt, rongyos ruha, biztosítótűk a fülben, össze-vissza festett arc – és közönségesen, botrányos módon viselkedő fiatalokból áll, akik az erkölcsi normákkal való szembenállásukat trágár beszéddel, kirívó külsővel és magatartással jelzik. Fentiekről a magyar fiatalok múlt évben értesültek néhány ifjúsági lapunk által. Azóta több rock zenekarunk – Piramis, P. Mobil, V. Moto-rock [!] – közönségénél tapasztaltuk a punk magatartás utánzását. Legfeltűnőbb módon a már jelzett Beatrice-együttes 14-18 éves fiatalokból álló rajongói viselkednek. [...] Fékezhetetlenségükre jellemző, hogy legutóbb a Csepeli Munkásotthonban tartott koncert alkalmával összetörték a terem több berendezését.³⁸

Bizony, az ifjúsági lapok. Nehezen hihetjük, hogy ezek után ne kapták volna meg a feladatukat az ifjúsági lapok felelőtlen felelős szerkesztői. A fékezhetetlenségnek ugyanis az álmos hetvenes évek végén nem volt helye. Az állambiztonság ezért – bár a Piramis és a V'Moto-Rock együttesekkel még mindig rossz nyomon járt – egyre intenzívebb érdeklődést mutatott a hazai punk iránt.

³³ A többi között „Futó” (ÁBTL 3.1.2 M-40349), „Gyapjas” (ÁBTL 3.1.2 M-40827), „Albert” (ÁBTL M-42073/3) és „Husztli László” munkadossziéit érdemes forgatni ez ügyben.

³⁴ A szabadnak hitt koncerttermek fojtott levegőjéről lásd VASS Norbert: *Másfél óra karnevál. A koncertterem mint rituális tér a késő Kádár-korszakban*, Életünk 2011/8. szám, 86–96.

³⁵ „Gyapjas” tmb. munkadossziéja, ÁBTL 3.1.2 M-40827, 262.

³⁶ „Dobos László” tmb. munka dossziéja, ÁBTL 3.1.2 M-37719, 6.

³⁷ „Futó” tmb. munkadossziéja, ÁBTL 3.1.2 M-40349, 7.

³⁸ Uo., 7–8.

„Érzelmi telítettséget szinte az öntudatlanságig hevíteni”, avagy a fölőspéldány-metaphora

Állambiztonsági szempontból kétségkívül rossz hírnek számított, hogy a punk kitört a viszonylag könnyen szemmel tartható és kontrollálható budapesti fiatal értelmiségi közegekből, és a nehéz körülmények között élő „csövesek”, a külvárosi munkásgyerekek, valamint a szakmunkástanulók között is egyre több rajongója és művelője lett. Az pedig, hogy a punk két szárnya egymásra találjon, a hatalom szemével vizsgálva semmi jóval nem kecsegtetett. A belső reakció elleni elhárítás feladatát az általunk tárgyalt időszakban a Belügyminisztérium III/III. csoportfőnöksége látta el.³⁹ Ezen belül nevezett feladata volt, hogy felderítse a kulturális területen zajló ellenséges tevékenységet, ami leginkább a fiatalokra – életkoruk okán stabil szocialista életeménnyel még nem rendelkezőkre – jelentette a legnagyobb veszélyt. Az állambiztonság ezért megkülönböztetett figyelemben részesítette a könnyűzenei koncerteket, amelyeken a fiatalok nagy számban vettek részt, a színpadi előadók pedig – a hivatali brosúrák tanúbizonysága szerint – nem ritkán a közönség értékrendjének befolyásolására, összekeverésére törekedtek. Hallgassuk inkább az illetékeseket:

Különböző zenei együttesek, amelyek kifejezetten ellenséges uszító dalszövegekkel, produkciókkal lépnek nyilvánosság elé, a jelenlévő – gyakran több ezres – ifjúsági tömegekre káros politikai-erkölcsi hatást képesek gyakorolni. Ez egyrészt az azonnali botrányokozásban, másrészt a hallott, gyakran felhívásszerű szövegek befogadásában, elfogadásában jelentkezik. Ezekkel a produkciókkal képesek a fiatalok érzelmi telítettségét szinte az öntudatlanságig hevíteni. Ennek esetleges célzatos felhasználása adott esetben kiszámíthatatlan következményekkel járhat.⁴⁰

Persze a növekvő aggodalomnak a nyomtatott lapok hasábjain egyelőre nem lehetett nyoma, nehogy még szélesebb kör ismerje meg a punkokat, és azokat a problémákat, amikről dalolnak. Az 1978. áprilisi Magyar Ifjúság – tán óvatos elrettentésül – képpel is illusztrált rövid portrét közölt Iggy Popról, az „őrült dervisről”, a punk atyjáról, aki törni-zúzni tanítja zsilettpengével kidekorált, biztosítótűkkel átluggatott testű hallgatóságát.⁴¹ Ha a punkról mint attitűdről, életprogramról a KISZ-lapok azt is sugallták, hogy kerülendő, a punk mint zenélési mód hamar beépült a könnyűzenével foglalkozó újságírók kritikai szókincsébe. Még ha jellemzően negatív előjellel is. A punk a körülményesen szellemeskedő újságírók tollán kezdettől a képzetlenség szinonimáját jelentette, és az is maradt. Tardos Péter az Ifjúsági Magazin 1978. májusi számában az új Fonográf-lemezről jegyzi meg, hogy olyan, mintha „modern punk” lenne. „[...] jó értelemben véve, vagyis az eredeti punk-zenék monoton dallamvilága, hányavetien köny-

³⁹ CSEH Gergő Bendegúz: *A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata = A Történelmi Hivatal Évkönyve 1999*, 73–91.

⁴⁰ *Ellenséges erők tevékenysége az ifjúság ellen. Az állambiztonsági munka tapasztalatai, feladataink (1984)*, ÁBTL I. II. 1 13 doboz 1115/K irat, 15.

⁴¹ -sch- [Schreiber György]: *Az év nagy visszatérője. A punk-papa*, Magyar Ifjúság 1978. április 7., 22.

nyed szövege, kemény ritmusa. Csak hát olyan színvonalon, amit az angol punk-fiúk soha nem érnek el technikai felkészültség híján. Mintha a Who, vagy a Rolling Stones játszana punk-zenét.”⁴²

De vajon ki játszott punkot Magyarországon? Ezt akkoriban – úgy látszik – nemcsak az állambiztonság találhatta, hanem az újságírók is. Som Lajos, a Piramis basszusgitárosa hátrítja is a gyanút: „Miért lennék én punk? Amióta az eszemet tudom, így öltözködöm, így járok az utcán is. Más kérdés, hogy a punk új divatként terjed és sok mindenbe bele lehet magyarázni. A Minit is megvádolták ezzel, pedig Török Ádámék ma is ugyanazokat a dalokat játsszák, mint öt éve.”⁴³ A dal hát ugyanaz maradt. A sajtóban csak koszosaknak, bűdöseknak, Minarik-kabátosoknak, Blahásoknak, aluljárósoknak vagy magyar punkoknak nevezett szegényebb réteg nyelvét pedig a Piramis mellett 1979-ben egy egykori diszkózenekar, a Beatrice kezdte legjobban érteni, beszélni. Hétről hétre, koncertről koncertre több „nagyvárosi farkas” tombolt Nagy Feróék fellépésén. Ám míg az ifjúsági sajtó szinte hétről hétre cikkezett Som Lajos bandájáról,⁴⁴ addig a Beatricéről „megszelídítésük” előtt – aktuális koncertdatumokon kívül – semmit sem olvashattak a fiatalok.

„Hölgyeim és Uraim! Ezt nem hallhatják a rádióban, nem nézhetik a televízióban, nem láthatják az újságokban. Ez itt és most születik... Ez a Beatrice! Támadáááás!!! Egykettő-három” – ordította a mikrofonba a koncertek elején Nagy Feró.⁴⁵ Ez a spontaneitás, az egyszerűség, a szeszgözből, valamint rajongók és zenészek verejtékéből születő koncertélmény a Spions manifesztumát idézi. Teljesen más a közelítés, más a közeg. Az üzenet mégis mintha megegyezne. Alighanem ezt ismerte fel 1979 tavaszán a Fölőspéldány-csoport is. Az 1979 és 1982 között tevékeny, irodalmárokat, szociológusokat, képzőművészeket tagjai között tudó társulás vezetője Szilágyi Ákos költő és kritikus volt. A csoporthoz tartozott Györe Balázs költő-író, Kemenczky Judit költő, orientalista, Kőbányai János szociográfus és író, Temesi Ferenc író, El Kazovszkij képzőművész, Bernáth(y) Sándor zenész, képzőművész, Szkárosi Endre irodalomtörténész, költő, performer.⁴⁶

Ahogy arra nagyszerű tanulmányában Havasréti József is rámutat, a Fölőspéldány-csoportnak már a neve is igen erős metafora. Szemléletesen jeleníti meg és jelöli ki a rendszerben helyét nem találó, rossz közérzetű művész helyzetét.⁴⁷ A margón alkotó – de azért az első nyilvánosságba bebocsátatott – avantgárd alkotóét. Szilágyiék pozíciójából nézve a csöves szubkultúra – aminek a punkot részhalmozaként értelmezhetjük – azért lehetett érdekes, mert konkrét és metaforikus értelemben is az otthontalanságot fejez-

⁴² TARDOS Péter: *Beat-pop-rock*, Ifjúsági Magazin 1978. május, 37.

⁴³ SEBŐK János: *A Piramis-jelenség*, Ifjúsági Magazin 1978. július, 27–30.

⁴⁴ *Kell-e nekünk Piramis-brigád?* címmel 1979 júliusától októberéig havonta közöltek olvasói-szakértői leveleket, kvázi vitaként az Ifjúsági Magazinban a Piramis együttes körül kialakuló rajongás okairól és lehetséges következményeiről.

⁴⁵ NAGY Feró: *Boldog szép napok*, Nagyferó Produkció, Debrecen, 2005, 39.

⁴⁶ HAVASRÉTI József: *Punk/rockkultúra és az avantgárd „élő folyóiratok”. A Fölőspéldány-csoport = Né/ma? anulmányok a magyar neoavantgárd köréből*, szerk. Derék Pál – Müllner András, Ráció, Budapest, 2004, 274–275.

⁴⁷ *Uo.*, 279–280.

te ki.⁴⁸ Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a csövesek kisebb-nagyobb köztörvényes bűntetteket is elkövettek, ezért nemcsak a hatalom szemében jelentettek szálkát, hanem jelenlétük a szocializmus töretlen épülésében hívő állampolgárok számára is igen terhes volt. Akárcsak az avantgárd alkotók, rosszízű porcogók voltak a Pax Kadariana drágán megfizetett gulyásában fortyogó társadalom számára. „Nézz magadra: aki lenni akartál – nem tudtál lenni, nem volt rád szükség. Ami nem lenni akartál – az lettél, csak arra van szükség” – fogalmazza meg keserűen Szilágyi *A fölőspéldány szomorúsága* című írásában.⁴⁹

A „fölőspéldányság” pedig – és ez az, amit Szilágyiék remekül felismertek – pontosan ráillett a csöves fiatalok helyzetére. Ezért állt hát össze a Fölőspéldány-csoport a csöves fiatalok első számú zenekarával, a Beatricével, hogy úgynevezett irodalmi koncerteket szervezzenek, ahol még jobban egymásra találhat intellektus és csöves szubkultúra. A Fölőspéldány működéséből szemelgető antológia összesen négy közös fellépést jegyez, amelyek 1979 márciusa és augusztusa között zajlottak.⁵⁰ „Husztai László” titkos megbízott 1979 november 10-i jelentése idején jó fél éve fennállt már az együttműködés: „A Beatrice együttes védelmére alakult fiatal művészekből – írók, költő, festők, stb. – egy csoport, FÖLÖS PÉLDÁNY [!] címmel. [...] Céljuk az együttest megvédeni minden bírálattól – ellencikkek – ideológiát teremteni védelmükben stb.”⁵¹ Hogy ez lett volna a Fölőspéldány-csoport kizárólagos célja, erősen kétséges. Vitathatatlan viszont, hogy 1980-ban romlani kezdett a Beatrice és a Fölőspéldány közti, szimbiotikusnak, mindkét fél számára gyümölcsözőnek induló kapcsolat. Hogy emögött állambiztonsági nyomás húzódik-e, vagy csupán egy fényes karrier ígérete érdekében meghozott reális döntés volt a zenekar részéről, azt forrással egyelőre igazolni még nem tudom. Annyi tán mégiscsak érdemes a figyelmünkre, hogy a Beatrice – amely 1980 tavaszán jelentette be a szakítását a Fölőspéldánnyal, és amelyről az együttműködés idején az ifjúsági sajtóban nem jelent meg riport, interjú, ismertető – 1980 áprilisában egyszerre két helyen is feltűnt a lapokban. S ha már feltűntek a beatricések, nem mulasztottak el mindkét helyen kanosszát is járni. „A kirekesztettségnek mi is okai vagyunk, ugyanis kijelentettük, hogy semmi közünk a többi bandához” – nyilatkozta Nagy Feró a Magyar Ifjúságnak. És azt is hozzátette: „A Beatricének a zenével csupán annyi a célja, hogy a koncert idejére kikapcsoljunk, s másfél óráig a mi problémáinkról énekeljünk.”⁵²

A Szabadidő című lap 1980/4. számában megjelent Beatrice-portréban a következő olvasható:

Voltak fiatal irodalmárok és barátaik, akik megkerestek bennünket, hogy dolgozzunk együtt, ki-ki a maga módján. A baj ott kezdődött, amikor kiderült, hogy nem ugyanazt az utat járjuk. A koncerteken előadott verseik nagy részét senki sem értette.

⁴⁸ *Uo.*, 286.

⁴⁹ SZILÁGYI Ákos: *A fölőspéldány szomorúsága = Kál Kál Kál! A Fölőspéldány gyűjtése*, szerk. Parti Nagy Lajos, Magvető (JAK Füzetek 9.), Budapest, 1986, 17.

⁵⁰ *Kál Kál Kál!*, 180.

⁵¹ „Husztai László” tmb. munkadossziéja, ÁBTL 3.1.2 M-39271/3, 149.

⁵² (ZOLTÁN): *Rice-Beat*, Magyar Ifjúság 1980. április 25., 48.

Nemcsak a közönség, vagy mi, de senki. Mert rosszak voltak. Nem tetszett az sem, hogy bármilyen probléma esetén ők könnyen kiugranak ebből a kapcsolatból, mint egy cipőből, de a gyerekek és a zenekar itt maradnak védtelenül. Arról volt szó, hogy mindig csináljunk egy kis botrányt, ami nekik jó, de nekünk nem. Ők cikkeztek és adták a tanácsokat, közben mi vittük el a balhét.⁵³

Szkárosi Endre felidézi, hogy a Fölőspéldány-csoportról valótlán dolgokat állító cikke reagálva válaszlevelet juttattak el a Magyar Ifjúság szerkesztőségébe. Majd miután hamarosan kiderült, hogy ott nem közlik, a Szabadidő főszerkesztőjének is elküldték.⁵⁴ A pontosításokat tartalmazó levél ott sem jelenhetett meg. A miéltre akkor nem érkezett válasz, de sejtető volt. A Beatrice sajtójelenléte arra enged következtetni, hogy éppen a zenekar „mosdatása” miatt maradt kéziratban Szkárosiék pontosításokat kérő levele. Nem akadtam nyomára, mi hangozhatott el a Szkárosi által említett „budapesti politikai fórumon”, ahol „elbeszélgettek” a zenészekkel, és a többi között azt tanácsolták nekik, hogy hagyjanak fel a Fölőspéldány-csoporttal való együttműködéssel.⁵⁵ Vajon mi lehetett az alku lényege? Mert valamiféle alkunak lennie kellett. Ezt erősíti az a tény is, hogy Szkárosi szövege 1986-ban, könyv formájában – a már többször is hivatkozott antológiában – mégiscsak napvilágra kerülhetett. Igaz jóval kisebb példányszámban, mint amivel a Magyar Ifjúság rendelkezett. 1986-ban ráadásul távoli emlék volt már az értelmiség és a punk veszélyesnek tűnő, talmi násza. A magyar punk öndefiníciói sorában viszont kétségkívül fontos a Fölőspéldány-csoport és a Beatrice rövid életű, ígéretes esztétikai montázsa.

Mi van itt „megfricskázva”, vagy meddig lehet ugrálni?

Nem sokkal a Beatrice–Fölőspéldány-koncertek után az ifjúsági sajtó egyre nagyobb felületen foglalkozik a „csöves kérdéssel”.⁵⁶ Sőt 1979 novemberében a Magyar Ifjúságban megjelent az első magyar punkot ábrázoló kép is. Igaz, csak karikatúra. Egy hosszú sálat nyeglén hordó, égnék fésült frizurájú, szakadt kabátos, jól láthatóan kitűzöt viselő fiú – az átlag magyar punk, üzeni a rajz – arról panaszkodik a mellette sétáló lánynak, hogy nem lehet biztosítótűt kapni.⁵⁷ A lapszámban még egy punk-paródia is elfért. Hátrébb lapozva a Neoprimitív fellépéséről olvashatunk beszámolót. A riportot rövid dalszövegrészlet is színesíti: „Te, aki a koncerten mereven bámulsz / És biztosítótűvel biztosítod

⁵³ Idézi SZKÁROSI Endre: *Publi(atro)cisztika – közöletlen írások = Ká! Ká! Ká!*, 92.

⁵⁴ *Uo.*, 93.

⁵⁵ *Uo.*, 94.

⁵⁶ A Magyar Ifjúságban egyre több szociografikus jellegű riport jelenik meg a csövesekről, például VÖLGYI Vera: *AT. Žoltánok érdekében*, 1978. október 13., 16–17; PETŐ Sándor: *Lányok „Minarik-kabátban”*, 1979. január 19., 10–11.; VÖLGYI Vera: *„Blahások”. Az aluljárótól a vádlottak padjáig*, 1979. április 6., 16–17. Az Ifjúsági Magazin pedig *Kell-e nekünk Piramis-brigád?* címmel 1979 júliustól októberéig havonta közölt olvasóiszakértői leveleket, melyek közül számos a csöves-problémával is foglalkozik.

⁵⁷ *Punk probléma* (karikatúra), Magyar Ifjúság 1979. november 23., 13.

magad, / Az értelem ellen, hátha nem ragad / Rád így semmi más, csak a kosz..."⁵⁸ S ha már a beat-dallamra írt punk-paródiánál tartunk,⁵⁹ éppen ideje, hogy egy újabb, igen fontos punk-öndefiníciót idézzünk.

„Francia” Béla, a Rottens frontembere így emlékszik az új nemzedék új zenéjére:

Eljött a nap, mikor felléptünk. [...] Romboltunk, törtünk-zúztunk. [...] Letéptem mindent a falról. Olyan jó érzés volt, mikor letéphettem Koncz Zsuzsát, a Komár Lászlót, a Zaltnay Saroltát, a Hungáriát. Olyan jó volt! Hogy a mi zenénk kelljen, ne azoké az előregedett, elhijasodott popzenészeké, akik már megszédtek magukat. Csak a fiatalokat nem engedik érvényesülni.⁶⁰

Ahogy ez az őszinte színpadfoglaló is jelzi, a magyar punk megtagadta az interakciót a honi könnyűzenei tradícióval. Ahelyett, hogy diskurzusba lépett volna a korábbi nemzedékkel, leszaggatta plakátjaikat a falról és eldobta még az emléküket is. Emlékeznek még a kissrác válaszára a Bódy-filmben? Nekem ezt üzeni „Francia” visszaemlékezése. Meg a Vágtázó Halottkémek tollba-mézbe hempergetett, artikulálatlan üvöltése, az ETA és a Kretens sistergő ordítása is. A kérdés csak az volt: meddig lehet itt „össze-vissza ugrálni”?

A szabadnak hitt színpadra ugyanis egyre több jegyzetelő szempár meredt. A recsegő, ócska hangfalak zaját olykor több kazettás magnó is rögzítette. Az állambiztonság mindenütt ott volt, ahol veszély szimatolt. Az *Ellenséges erők tevékenysége az ifjúság ellen* című, 1984-ben megjelent és az elmúlt néhány év állambiztonsági munkájának tapasztalatait összegző irat úgy fogalmaz, hogy az utóbbi időben „fokozták aktivitásukat az egyes »punk« és »új hullámos« popzenekarok rajongói körében kialakult galerik. Megjelenésük, nihilista életvitelük, agresszivitásuk, garázda magatartásuk – amelyek sokszor összefüggésben állnak kábítószer vagy kábítószerpótló készítmények és mértéktelen alkohol fogyasztásával – a társadalmi morállal való szembenállásuk megbotránkozást vált ki, nyugtalanságot kelt, hatással van a közbiztonság alakulására.”⁶¹ „Skorpió” titkos megbízott jelentésében azt olvashatjuk, hogy 1981 karácsonyán a Fővárosi Művelődési Házban csillagszórókat dobáltak a közönség közé.⁶² A CPg énekese, Haska Béla lelkesen és meggondolatlanul mesélte kihallgatójának, miként nyert új értelmet egyik daluk: „A Cselszövő című szám tudtommal semmi különösebb dolgot nem tartalmazott, egészen addig, amíg a véletlen folyamán Brezsnyev halálakor elnyerte jelentőségét. Brezsnyev halála után is előadtuk ezt a dalt és ekkor már egyértelmű volt az ilyen irányú jelentése.”⁶³ És ne higgyük, hogy

⁵⁸ KELEMEN Edit: „Hét mélyen érző szív”, Magyar Ifjúság 1979. november 23., 36–37.

⁵⁹ Később a Kontroll Csoport az Illést parafrázálta: „Sohasem lehetett valamikor rock and roll nélküle / igazi csoda volt az amikor Johnny Rotten énekelt / hogyha hallom én, minden az enyém, sikítani akarok, Johnny! / Műanyag kezek és műanyag arc, egy látomás szédít el / műanyag szemek és műanyag hang, Johnny Rotten énekelt.”

⁶⁰ KÖBÁNYAI János: *Margó-blues*, Mozgó Világ 1983/5., 81.

⁶¹ *Ellenséges erők tevékenysége az ifjúság ellen*, 115/K irat, 13.

⁶² „Skorpió” tmb. munkadossziéja, ÁBTL 3.1.2 M-41897, 7.

⁶³ Vizsgálati dosszié Benkő Zoltán és társai ügyében, ÁBTL 3.1.5 V-164155/1, 132.

Brezsnyev volt az egyetlen SZKP-főtítká, akinek halálhíre eljutott a koncerttermekbe. „Krisztina” 1984. február 18-án, a pomázi művelődési házban tartott újhullámos estről jegyezte fel a következőt: „Az Art Deco fellépése előtt egy fekete bőrdzsekis fiú a színpadra felállva cinikusan a következőket mondta: 1 perces néma csendet kérünk, mert meghalt Andropov.”⁶⁴

Egy szűk és zárt szubkultúra legbelsőbb titkait, lám, nem a visszaemlékező koncertlátogatóktól, hanem az állambiztonsági aktákból ismerheti meg a letűnt, de ki még nem hült kor kutatója. Tóth Dezső, a kulturális miniszter helyettese teljesen jogosan fakadt ki 1981-ben, a tatai könnyűzenei tanácskozáson: „Kérem szépen, még megmondom, hogy mi a francnak, már bocsánatot kérek, olyan neveket adni együtteseknek, hogy Orgazmus. Vagy magyarázzák meg nekem, miért adnak ilyen nevet egy együttesnek, hogy URH. Most azt mondják, hogy na ez az öreg pali itten micsoda prűd, vagy micsoda izé. Hát nem értik, hogy itt tulajdonképpen normális emberi ízlés van megfricskázva az orra alá?”⁶⁵ A diagnózis pontos. A kérdés pedig tulajdonképpen a választ is tartalmazza. Mármost a fricskázásra vonatkozó. Ám tökéletesen igaz Pozsonyi Ádám megállapítása is, miszerint ezek a bandák – és még vagy egy tucatnyi – éppen azért voltak nagyszerűek, mert a lehető legtávolabb estek attól, ami szalonképes.⁶⁶

Az említett zenekarok – melyeknek történetét egyenként lehetetlen lenne megírni, ám ténykedésük éppen a jelenség okán érdekes – és közönségük öltözködésükben, viselkedésükben, dalszövegeikben fittyet hánytak az ízlésre. Botránylejtő magatartásuk teljesen tudatos volt, és tán éppen szabadságvágyuk pótlékát jelentette. Őket már nem lehetett önmérsékletre inteni azzal, hogy ha jól viselkednek, akkor lemezfelvételi lehetőséget biztosítanak számukra, mert nagyon jól tudták, hogy ez eleve kizárt. De nem is a lemezért csinálták. Hanem a saját pillanatában érvényes akció (Spions), a periférián élő „főlpéldányok” szeme láttára születő show (Beatrice), a szaggatni, törni-zúzni vágyó fiatal torkok rekedt kiáltozása (Rottens), a másfél óra gondtalannak hitt karnevál miatt. Hogy az ifjúsági sajtó a kezdeti igen hűvös fogadást után a nyolcvanas évek elején egyre többet írt a magyar punkbandákról, hogy a Magyar Hanglezkiadó Vállalat elindította a Start-labelt és megkísérelte létrehozni saját új hullámát, hogy a szegedi CPg és a veszprémi Közellenség tagjaira letöltendő börtönbüntetést róttak, hogy az iskolákat punkkazzatták után szimatoló rendőrök járták, nos, ezek már a történet további fejezetei. A történeté, amelynek szereplői számára nincs sok választás, de veszténivaló sem. A történeté, amelyről aktákat, dossziékat, bírósági jegyzőkönyveket írtak tele, holott mindenfajta dokumentáció csak megismételhetetlenségét bizonyítja. A történeté, amelynek indulását ez a dolgozat figyelemmel kísérni igyekezett. Így kezdődött tehát a magyarországi punk története. Szóval, kedves Olvasó, tudod már, *mi az a punk?* Azt hiszem, jól sejtet: *így összevissza ugrálnak.* Mondhatunk-e ennél többet?

⁶⁴ „Krisztina” ügynök munkadossziéja, ÁBTL 3.1.2 M-42158, 32.

⁶⁵ *Könyvűmfaj '81. Popzene és környéke egy tanácskozás tükrében*, KISZ Budapesti Bizottság, Budapest, 1981, 51.

⁶⁶ POZSONYI: *I. m.*, 90.